

Gilles Deleuze
Kontrollsamhällena

stockholms autonoma marxister

frågorna gäller fackföreningarnas oförmåga: lierade som de varit under hela sin historia med kampen mot disciplinens former inom ramen för inspärningens miljöer, kan de nu anpassa sig eller ge plats för nya former av motstånd mot kontrollsamhällena? Kan man redan nu se ansatser till dessa framtida former, kapabla att göra motstånd mot marknadsföringens välsignelser? Många ungdomar kräver i dag egenartat nog att bli "motiverade", de kräver återigen praktiktjänstgöring och permanent utbildning; det är deras sak att upptäcka vilka syften de därmed underkastas, liksom den äldre generationen en gång, inte utan smärta, upptäckte vad disciplinerna syftade till. En orms ringar är mer komplicerade än en mullvads hålör.

Gilles Deleuze (1990)

Stockholms autonoma marxister

epost: sabotage@motkraft.net

www.motkraft.net/sabotage - www.kafe44.com/politik

vill sälja är tjänster, och vad den vill köpa är handlingar. Det är inte längre en produktionen utan en produktens kapitalism, det vill säga en försäljningens eller marknadens kapitalism. Därför är den väsentligen dispersiv, och fabriken har lämnat plats åt företaget. Familjen, skolan, armén och fabriken är inte längre analoga men distinkta miljöer som konvergerar in mot en ägare, en Stat eller privatintressen, utan bildar nu de kodade, deformabla och transformabla figurerna hos ett företag som bara har förvaltare. Till och med konsten har lämnat de slutna miljöerna för att träda in i bankens kretslopp. Erövringar av marknader sker genom kontroll och inte längre genom utbildandet av en disciplin, genom fixering av kurser sanarare än genom prissänkningar, genom transformationer av produkter snarare än genom specialisering av produktuonen. Här får korruptionen en helt ny roll. Försäljningen av tjänster har blivit företagets centrum eller "själ". Man berättar för oss att företagen har en själ, vilket torde vara det mest skräckinjagande man någonsin hört. Marknadsföring är nu den sociala kontrollens instrument, och den formar det släkte som är våra nya arroganta herrar. Kontrollen är kortfristig och i snabb rotation, men också konstantinuerlig och obegränsad, under det att disciplinen sträckte sig över långa tidsrymder, och var oändlig och diskontinuerlig. Det är sant att kapitalismen har hållit tre fjärdedelar av mänskligheten i extrem fattigdom, alltför fattiga för att skuldsätta sig, alltför mångtaliga för att spärras in: kontrollen ställs inte bara inför gränsernas upplösning, utan också inför explosioner i käckstäder eller getton.

III. Program

Det är inte science fiction att tänka sig en kontrollmekanism som i varje ögonblick anger ett elements position i en öppen miljö, ett djur i ett reservat, en människa i ett företag (elektroniskt

halsband). Félix Guattari tänkte sig en stad där var och en kunde lämna sin lägenhet, sin gata, sitt kvarter, med hjälp av elektroniska kort (dividuell) som lyfte den ena eller andra barriären; men kortet kunde vara indraget en viss dag, eller mellan vissa timmar; det som räknas är inte barriären utan datorn som beräknar vars och ens position, tillåten eller otillåten, och utför en universell modulation.

Det sociotekniska studiet av kontrollmekanismerna, fattade i sitt begynnelsestadium, skulle behöva upprätta kategorier och beskriva det som redan är på väg att inrättas i stället för de gamla disciplinära inspärningsmiljöerna, vars kris påpekas av alla. Det är möjligt att gamla medel hämtade från de tidigare suveränitetssamhällena kommer tillbaka, men med nödvändiga adaptationer. Vad som räknas är att vi står i begynnelsen av något nytt. I fängelsets regim: sökandet efter "ersättningsstraff", åtminstone för de minsta förbrytelseerna och användning av elektroniska halsband som tvingar den dömda att förbli hemma under vissa tider. I skolans regim: kontinuerlig kontroll och kontinuerlig utbildning, övergivande av forskning på universitet och införande av "företagstänkande" på alla akademiska nivåer. I sjukhusets regim: den nya medicinen "utan vare sig medikamenter eller sjuka" som urskiljer potentiella sjukdomsfall och riskpersoner, vilket ingalunda vittnar mot ett framåtskridande mot ökad individualisering, som det hävdas, utan ersätter den individuella eller numeriska kroppen med en "dividuell" materias kontrollerbara kod. I företagets regim: de nya sätten att handha pengar, produkter och människor, som inte längre baseras på den gamla fabriksformen. Dessa är tämligen begränsade exempel, men de tillåter oss att bättre förstå vad man menar med institutionernas kris, det vill säga det fortskridande och utbredda inrättandet av ny regim för dominans. En av de viktigaste

Postskriptum om kontrollsamhällena

I. Historia

Foucault lokaliserade de disciplinära samhällena till 1700- och 1800-talen: de nådde sin höjdpunkt vid början av 1900-talet. De organiserade de stora inspärningsmiljöerna. Individuen passerar ständigt från en stängd miljö till en annan, var och en med sina egna lagar: först familjen, sedan skolan ("du är inte längre hemma"), sedan kasernen ("du är inte längre i skolan"), sedan fabriken, i sinom tid sjukhuset och till sist kanske fängelset, instängningsmiljön par excellence. Det är fängelset som är den analoga modellen för de andra: när hjältinnan i [Jean-Luc Godards] Europe 51 ser arbetare, kan hon ropa: "jag trodde jag såg dömda...". Foucault analyserade på ett utmärkt sätt instängningsmiljöernas ideala projekt, som framför allt blir synligt i fabriken: att koncentrera; att fördela i rummet; att ordna i tiden; att i rumtiden komponera en produktivkraft vars verkan måste överskrida summan

av delarna. Men Foucault insåg också att denna modell var kortlivad: den efterträdde suveränitetssamhällena, vars syften och funktioner var helt annorlunda: att uppbära tribut snarare än att organisera produktionen, att bestämma över döden snarare än att styra livet. Övergången skedde stegvis och Napoleon förefaller vara den som effektuerar det stora skiftet från det ena samhället till det andra. Men disciplinerna genomgick i sin tur en kris och nya krafter började långsamt ta form, vilket accelererade efter andra världskriget: de disciplinära samhällena, det är redan dem vi inte längre befinner oss i, det som upphört att känneteckna oss.

Vi befinner oss i en generaliserad kris för alla inspärningsmiljöer, fängelset, sjukhuset, fabriken, skolan, familjen. Familjen är något "inre", i kris likt alla andra inre miljöer, inom forskningen, yrkeslivet etc. De ansvariga ministrarna tillkännager ständigt nya reformer som anses

nödvändiga. Reformera skolan, reformera industrin, sjukhuset, armén, fängelset; men var och en vet att dessa institutioner är slut och att det bara är en tidsfråga. Det handlar bara om att administrera deras dödskamp och hålla folk sysselsatta tills dess att de nya krafter som knacker på porten har inrättat sig. Kontrollsamhällena håller på att ersätta de disciplinära samhällena. "Kontroll" är det ord som Burroughs använder för att beteckna detta nya monster, och som Foucault utpekade som vår nära framtid. Även Paul Virilio har under lång tid analyserat de ultrasnabba formerna för kontroll i det fria, vilka ersätter de gamla disciplinerna som opererar inom det slutna systemets tid. Vi behöver inte åberopa de extraordinära nya farmaceutiska produkterna, ne nukleära teknologerna eller de genetiska manipulationerna, även om också de kommer att intervensera i denna nya process. Inte heller finns det anledning att fråga vilken refim som är hårdast eller mest uthärdlig, ty i båda två finns en motsats mellan frihet och underkastelse. Till exempel vad gäller sjukhusets kris som inspärningsmiljö, där sektoriseringen, dagvården och hemvården först har inneburit nya friheter, även om de också är del av de kontrollmekanismen som inte står de allra brutalaste inspärningarna efter. Det finns varken skäl att frukta eller att hoppas, utan att söka nya vapen.

II. Logik

De olika internerings- eller inspärningsmiljöerna genom vilka individerna passerar är oberoende variabler: varje gång antas man börja om från noll, och det gemensamma språk som finns för dessa olika miljöer är baserat på analogi. De olika kontrollerna är däremot förbundna med variationer, vilka formar ett variabelt geometriskt system vars språk är numeriskt. Instängningarna är likt gjutformar, distinkta formeringar, kontrollerna är däremot en modulation, som en självdeformerande formering i ständig förändring

från ett ögonblick till nästa, eller som ett såll vars genomsläpplighet hela tiden förändras. Detta blir tydligt vad gäller frågan om löner: fabriken var en kropp som bringade sina inre krafter i jämviktsläge, så högt som möjligt vad gäller produktionen, så lågt som möjligt vad gäller lönerna. I kontrollsamhället har fabriken ersatts av företaget, en själ, en gas. Tvivelsutan nyttjade redan fabriken premiesystemet, men företaget går längre i att ålägga varje lön en modulation, ett tillstånd av evig metastabilitet som utvecklas via extremt komiska utmaningar, tävlingar och diskussioner. Om den mest idiotiska TV-underhållning är framgångsrik, är det för att den på ett adekvat sätt uttrycker företagsvärlden. Fabriken konstituerade individerna som ett korpus, med den dubbla fördelen att arbetsgivaren kunde övervaka varje element i massan, och fackföreningarna kunde mobilisera en massa som källa till motstånd; men företaget introducerar ständigt en oförsonlig rivalitet i termer av sund tävlan, en utmärkt motivation som ställer individerna mot varandra och genomkorsar var och en av dem, delar honom. Modulationssprinciplen "prestationslön" påverkar till och med det nationella utbildningssystemet: på samma sätt som företaget efterträder fabriken, tenderar skolan att ersättas av permanent utbildning, och den kontinuerliga kontrollen ersätter examen. Och detta är det allra säkraste sättet att överlämna skolan åt företagen.

I de disciplinära samhällena började man ständigt om (från skolan till kasernen, från kasernen till verkstaden), under det att man i kontrollsamhällena aldrig blir färdig med någonting, eftersom företaget, utbildningen och anställningen utgör metastabila tillstånd som samexisterar inom ramen för en enda modulation, likt en universell deformatör. Kafka, som befann sig vid brytpunkten mellan dessa båda samhällen, beskrev i *Processen* de mest

fruktansvärda juridiska former: de disciplinära samhällena skenbara frikännande (mellan två inspärningar) och kontrollsamhällenas eviga förhållning (en kontinuerlig variation) utgör två högst olika juridiska former, och om vår rättsapparat tvekar och själv har hamnat i kris, så är det för att vi håller på att gå från den ena till den andra. De disciplinära samhällena har två poler: signaturen som utpekat individen och numret eller matrikelnumret som indikerar hans position i en massa. Detta beror på att disciplinerna såg båda dessa som fullt förenliga, och makten bildar på en gång massor och individualiserar, det vill säga konstituerar dem på vilka den utövas som ett korpus, och den formar individualiteten hos varje del av detta korpus (Foucault såg ursprunget till denna dubbla strävan i prästens herdemakt - som på en gång rör hjorden och vart och ett av djuren - men den civila makten kom att bli en "lekmannapastor" med hjälp av andra medel). I kontrollsamhällena är det väsentliga tvärtom inte längre en signatur eller ett nummer, utan en kod: koden är ett lösenord, under det att de disciplinära samhällena reglerades av föreskrifter (såväl ur integrationens som ur motståndets synvinkel). Kontrollens numeriska språk består av koder som indikerar att man har tillgång eller ej till information. Vi står inte längre inför paret massa-individ. Individerna har blivit "dividuer" och massorna till statistiska provtagningar, data, marknader eller "banker". Det är kanske pengarna som bäst uttrycker skillnaden mellan de två samhällena, eftersom disciplinen alltid relaterade till fasta valutor som baseras på guldmyntfoten, under det att kontrollen förhåller sig flytande växelkurser, modulationer som inför procentsatser av olika valutor som måttstockar. Den gamla monetära mullvaden är det djur som tillhör inspärningens miljöer, men valutaormen tillhör kontrollsamhällena. Vi har gått från ett djur till ett annat, från mullvaden

till ormen, men också i vårt sätt att leva och i våra relationer till varandra. Den disciplinerade människan producerade energi på ett diskontinuerligt sätt, kontrollmänniskan bildar snarare en vågform, i omloppsbanan, ständigt uppdelad i knippen. Överallt har surfandet ersatt de gamla sporterna.

Det är lätt att låta varje samhälle motsvaras av en maskin, inte för att maskinerna skulle vara det avgörande, utan för att de uttrycker de samhälleliga former som är kapabla att ge upphov till dem och begagna sig av dem. De gamla suveränitetssamhällena nyttjade enkla maskiner, hävstångar, block, klockor; de mer närliggande disciplinära samhällena var utrustade med energibaserade maskiner, utsatta för entropins passiva och sabotagens aktiva fara; kontrollsamhällena opererar i den tredje maskinåldern, med informationsteknologier och datorer, vars passiva fara är störningar och vars aktiva fara är piratverksamhet och virus. Detta är inte bara en teknologisk utveckling utan också en grundläggande mutation av kapitalismen, vilken redan är välkänd och kan resumeras som följer: 1800-talets kapitalism handlar om koncentration, produktion och privategendom. Den upprättar alltså fabriken som en inspärningsmiljö, där kapitalisten äger produktionsmedlem, men också andra miljöer fattade på ett analogt sätt (arbetarens bostäder, skolan). Marknaden å sin sida erövrar ibland genom specialisering, ibland genom kolonisering, ibland genom att sänka produktionskostnaderna. Men i den nuvarande situationen syftar inte kapitalismen till produktion, vilket den ofta förlägger till den Tredje världens periferier, till och med vad gäller komplexa former som textil, metallurgi och olja. Detta är en överproduktionens kapitalism. Den köper inte längre råvaror och säljer inte längre färdiga produkter: den köper färdiga produkter och sätter samman separata komponenter. Vad den